

LIGA ROMÂNĂ

REVISTA SĂPTĂMÎNALĂ

PENTRU

INTERESELE UNITĂȚII CULTURALE A TUTUROR ROMÂNILOR

APARE IN FIE-CARE DŪMINICĂ

Anul II. — No. 7

16 Februarie, 1897

AUSTRO-UNGARIA IN EVENIMENTELE ORIENTALE

Evenimentele in Orient se precipită, și așa zisul «concert european» dă din cind in cind note discordante.

Mai deunăzi se zicea, că marile puteri ar fi perfect unite in privința atitudinii, pe care ar fi s'o aibă ele față cu soluția ce ar trebui dată chestiunii cretane.

Acum însă ese la iveala, că mult accentuata unire nu e decit la suprafață. Puterile hotărîseră in comun acord să ocupe *ele* Creta și să-și arboreze pavilioanele lor. Hotărîrea a și fost executată in parte. In citeva orașe cretane se găsesc deja marinari de ai puterilor centrale și drapelul acestora filfăesc de vr'o săptămîină pe insulă.

Această ocupație parțială însă nu a împiedicat pe Greci de a continua operațiunile lor militare, in vederea ocupațiunii acestei insule.

Spre a pune capăt acestei «provocațiuni» din partea Elenismului, Împăratul Germaniei a făcut marilor puteri, la îndemnul Rusiei, propunerea, ca acestea in comun acord să blocheze Pireul, tăind ast-fel comunicațiunea dintre Grecia și Creta.

Cite-va zile se credea că planul de blocare are să fie acceptat de toate marile puteri, cind deodată *Lordul Salisbury* declară a nu putea adera la aceasta idee, cit timp puterile nu sunt unite asupra unui proiect de autonomie pentru insula Creta.

Dificultatea aceasta, pe care o crează *Englittera* in «concertul european», echivalează cu o manifestă împotrivire a *Englitterei* de a contracara aspirațiunile Elenismului asupra Cretei.

Nu cercetăm deocamdată cari ar putea fi motivele ce au îndemnat pe *Lordul Salisbury* a face un moment iluzorie armonia marilor puteri in acțiunea lor anti-elenă. Constatăm numai, că acordul puterilor in privința soluțiunii chestiei cretane nu s'a bazat, din capul locului, pe motive destul de puternice, ca el să poată dăinui.

Presa vieneză vorbește pe un ton foarte iritat *incontra* Greciei, și caută să con-

vingă lumea despre pretinsa nenorocire ce s'ar deslănțui asupra popoarelor europene, dacă alipirea Cretei la Grecia ar trebui considerată, in cele din urmă, ca un fapt împlinit. Ea mai este foarte veselă de bombardarea Caneii din partea marilor puteri.

* * *

Daca atitudinea Germaniei este contrară aspirațiunilor eleniste, aceasta se poate explica in mai multe chipuri, și in fond nu prezintă pentru națiunile din Orient interesul, pe care-l prezintă atitudinea Austro-Ungariei.

Timp îndelungat se susținea in presa Triplei Alianțe, că politica orientală a acestei din urmă se face in conformitate cu interesele mai ales ale Austro-Ungariei.

De ani de zile ne-am obicinuit a auzi una și aceeași profesie de credință a miniștrilor de externe ai monarhiei vecine, in Delegațiunile celor două State.

Contele *Andrássy*, contele *Kalnoky* și contele *Goluchowski* au declarat rind pe rind, că Imperiul Habsburgic are simpatii pentru desvoltarea și consolidarea Statelor Balcanice, și că la rindul său acest imperiu ține foarte mult la simpatiile acestor State pentru el și le știe prețui.

Orice observator nepărtinitor al desvoltării lucrurilor in Orient trebuia să găsească bine întemeiată această politică a Austro-Ungariei in Orient.

Cu toate acestea, o nedumerire tot atit de bine întemeiată cuprindea și cuprinde și astă-zi pe Statele Balcanice față cu aceste profesii de credință.

Austro-Ungaria este un *Stat polinațional*, constituit din Germani, Maghiari, Români, Italieni și cite-va popoare de origină slavă. Soarta Slavor, a Românilor și Italienilor din acest imperiu este o soartă de iloți. Desvoltarea și consolidarea acestor națiuni a fost și este împiedicată de politica oficială austro-ungară cu toate mijloacele machiavelice.

Această situație e cunoscută pretutindeni și prin urmare și în Statele Balcanice.

Evident, că fie-care om cu judecată trebuie să-și pună întrebarea: dacă Austro-Ungaria ține atât de mult să înainteze dezvoltarea și consolidarea popoarelor din Orient, *de ce împiedică ea dezvoltarea popoarelor ce se găsesc în lăuntru frunțurilor ei?* De ce a împărțit și ține împărțite pe propriile ei națiuni în națiuni de stăpînitori și în națiuni de sclavi politici? De ce utilizează ea armata comună a tuturor națiunilor ei spre a menține pozițiunea Maghiarilor de hegemoni exploatați, și spre a ține în jug pe mai toate celelalte națiuni? De ce admite această împărăție, ca națiunile ei de rasă slavă și romană să fie nu numai siluite într-o situație de robie politică, ci și maltratate cu sisteme de *desființare națională*? Iar dacă Austro-Ungaria este teatrul acestor scene medievale în ceea ce privește dezvoltarea națională a propriilor sale popoare, cum s'ar putea, ca Statele Balcanice să creeze în sinceritatea politică a acestui imperiu față cu ele?

Voiți dezvoltarea și consolidarea națiunilor limitrofe, și folosiți toate micile și nemdenele teripuri, spre a opri dezvoltarea milioanei de conaționali ai acestor națiuni ce alcătuiesc și susțin imperiul?

Tinzind la desființarea d. p. a Sirbilor din Ungaria, puteți voi să înaintați viața și dezvoltarea Sirbilor din Serbia și Muntenegru?

Căutînd a extermina naționalitatea română din Transilvania, puteți voi consolidarea Regatului Român? . . . . .

Pe cît timp politica interioară a Austro-Ungariei se găsește într'un atât de isbitor contrast cu politica ei exterioară, nu e nici o mirare, că monarhia vecină nu se bucură de încrederea și de simpatia Statelor din Orient.

Popoarele din Sud-Estul Europei sunt popoare culturale tinere, dar de o inteligență firească remarcabilă, care le dă putința a alege faptele, de fraze.

* * *

În evenimentele orientale recente Austro-Ungaria merge braț la braț cu politica Germaniei și a Rusiei, de a opri pe Greci să elibereze populațiunea din Creta de sub asiatica oblăduire turcească.

Înțelegem pînă la un punct atitudinea Germaniei în această chestiune, înțelegem politica Rusiei, dar nimeni nu poate înțelege împotrivirea Austro-Ungariei în cauza Elenismului.

Dacă este adevărat, că Austro-Ungaria este amenințată dinspre Mează-Noaptea-Răsărit, tot atât de adevărat este, că micile

națiuni și State din Orient ar putea constitui o alianță de o considerabilă valoare politică pentru Austria.

Politica însă ce se face la Viena și Budapesta nu e de natură a dobîndi simpatiile acestor State.

Națiunile au bună memorie, ele țin minte ceea ce li se face. Iar dacă Austro-Ungaria prin politica sa de naționalități a isbit să respingă sau cel puțin să țină în nedumerire Statele Balcanice, ea, prin atitudinea sa ostilă revendicațiilor naționale ale Grecilor își va înstrăina și pe Grecii mai mult ca orî și cînd, și nu va cîștiga nimic în încrederea și simpatia altor națiuni din Orientul european.

Dacă diplomația austro-ungară ar fi înțeles raporturile naționale și politice din imperiul în fruntea căruia se găsește, precum și reflexele acestor raporturi asupra politicii sale exterioare, ea trebuia să intervină cu toate mijloacele posibile, ca mai întîiu și întîiu naționalitățile de sub coroana Habsburgilor să fie emancipate și asigurate în libera lor dezvoltare națională.

Un imperiu, alcătuit din națiuni libere și coordonate, ar fi avut posibilitatea de a face în Orient politica pe care mereu o anunță miniștrii de externe ai Austriei. Astăzi Austria ar putea și ar trebui să sprijinească revendicațiile legitime ale Greciei, pentru că consolidarea acestui Stat este și ea o garanție mai mult pentru siguranța Austriei. Slăbită însă în lăuntru său de luptele naționalităților sale oprite, Austria ține și astăzi la principiul tuturor desastrelor sale politice: *quieta non movere*

Ea s'a increzut în puterea Maghiarismului, înstrăinîndu-și celelalte naționalități. Respingînd as-fel pe popoarele din Orient, ea este astăzi la absoluta discrețiune a celor ce o biruieră, în alianță cu Maghiarii, la Königgrätz. —

S'a zis adese-orî, că existența Austriei este o necesitate pentru Statele din Orient. Se poate. Însă în nici un caz Austro-Ungaria în organizațiunea ei politică de azi, organizație a inichității și a volniciei față de națiunile ce o susțin.

Ca în popoarele din Valea Dunărei, din Balcani și de la Marea Egeică să poată încolți oare-care încredere și simpatie pentru politica Imperiului Habsburgilor, acesta ar trebui să probeze mai întîiu, că este un asil, iar nu o bastilă a națiunilor sale. Cît timp însă el va continua a menține organizațiunea *asuprîrei* popoarelor sale, el strein și izolat are să rămînă în Orient, și *nevoit* are să fie a-și desmînți mereu prin fapte, politica sa de *enunțaiuni de fraze fără fond*.

* * *

Situația în Orient devine pe zi ce merge mai îngrijitoare. Dacă marile puteri vor și isbuti a localiza astăzi revoluția în Creta, nimeni nu poate garanta, că ea nu va izbucni mine în Macedonia.

Acolo însă nu este interesată numai Grecia, ci și alte națiuni. Antagonismul de interese din această provincie turcească e atât de profund, în-cît în fie care moment el poate revolta pasiunile popoarelor balcanice și poate aprinde arsenalul păcii europene.

Negreșit, nici un Stat civilizat nu are interes ca Europa să devină un imens cîmp de resboi. Decît, cauzele resboiului sunt adesea imponderabile și incalculabile, și fie-care Stat trebuie să se gîndească și în timp de pace generală la eventualități resboinice, necum în casuri de erupțiuni revoluționare, cum sunt cele actuale din Orient.

Astăzi deci este ora a unsprezecea pentru politica imperiului vecin. Interesele sale de viață ar trebui să-i dicte a-și emancipa pro-

priile sale națiuni, dacă ține a-și asigura propria sa existență.

Cît timp cercurile hotărîtoare din Austro-Ungaria nu vor putea să înțeleagă reciproca și fireasca acțiune, ce există între chestiunea naționalităților din imperiū și între politica exterioară a acestuia, ele mereu constrinse au să fie a ține un rol nefast, atît pentru imperiul vecin, cît și pentru națiunile ce luptă pentru libertatea lor în Orient.

Pe cerul Orientului semnele ce se arată sunt de o sinistă neliniște.

E timpul suprem, ca cercurile ce conduc politica imperiului vecin să înțeleagă, că numai *devotamentul* națiunilor sale alcătuiesc puterea sa de rezistență. Inșă acest devotament *nu poate* să se manifeste, cît timp națiunile din Austro Ungaria nu vor avea *motive* de a se devota supremelor interese de existență ale imperiului, din care ele fac parte și pe care *ele* l-au susținut și îl susțin.

Regulus

ALSAȚIA ȘI TRANSILVANIA

Cetitorii noștri vor lua de sigur cu multă satisfacțiune cunoștința despre următorul articol, publicat de d. Paul Edouard Decharme în revista franceză „La Paix et le Droit”.

Primirea foarte măgulitoare ce i-au făcut Români de cîrînd împăratului Austriei, nu e nici mai mult nici mai puțin semnificativă ca curtenirea, de care sunt inspirate raporturile actuale ale Franței și Germaniei. Ea probează liniștirea spiritelor, nu uitarea (vexațiunilor). Ne învață, că ora reparațiilor legitime e aproape. Și, pentru cel ce dorește alt-ceva decît menținerea nedreaptă, oarbă, încăpățînată a *statu quo*-ului, ea e de bun augur. Români, pe de altă parte, cu tactul caracteristic rasei lor, au dat să-nțeleagă foarte bine orî-cărui bun observator, că prin aclamațiunile lor salutaă pe împăratul Austriei, iar nu pe regele Ungariei. Pentru aceasta, cred, că Ungurii nu se vor neliniști, distincțiunea ne fiind intru neplăcerea lor. Ori-cum ar fi, noua probă ce Români au dat-o de intențiunile lor pacifice, nu trebuie să ne închidă ochii față de situațiunea fraților lor din Transilvania, sau să ne facă să o considerăm cu acea seninătate și singe rece, care nu sunt altceva de cît indiferență. Alsația și Transilvania l'aceasta nu e, după cum vom vedea, o apropiere inutilă de cuvinte.

Chestiunea istorică trebuie înlăturată cu energie de la început, cu toate că Maghiarii au îndrăzneala sau naivitatea de a o invoca. Chiar cînd ei nu ar fi venit așa tîrziu să răpească regiunile ce ocupă astăzi, cînd Români nu ar putea justifica vechia lor descendență, faptul nu ar exista mai puțin, pozitiv, fără a putea fi tăgăduit, brutal: a ști, că 3 milioane de oameni de aceeaș rasă, de aceeaș limbă și cu aceleași aspirațiuni cer o existență proprie și refuză de a fi înecați, ei-Latini, ei-Români, printre Maghiari. Și acești oameni nu sunt risipiți, ci formează o masă, o falangă, în care vibrează voința de a fi, de a rămînea acolo, intactă, ca o insulă, pe care nu o pot vătămă elementete. Sunt secole de cînd Români din Transilvania luptă, în mod legal, pentru salvarea naționalității lor. Chiar autonomia lor a fost adese-orî recunoscută de către împărați, și pentru ultima oară în 1863. De la învingerea de la Sadova însă supremația Ungariei s'a afirmat atît de hotărît, pe cît de supuși o au acceptat partizanii temători ai dualismului. Și prăpastia a devenit mai mare ca ori-cînd intră Maghiari și Români. Cu toate acestea, aceștia din urmă nu au cereri prea mari.

Ambițiunea lor nu e de a redeveni su-

pușii regelui României, căci de mai multe ori ei și-au exprimat devotamentul lor către imperiul austriac, ceea-ce réclamă ei, această însă cu toată energia, este respectarea naționalității lor.

Și cât de laudabilă este această moderațiune, când ne gândim la vexațiunile, de multe ori chiar la persecuțiunile, cu cari este urzită istoria lor! In secolul al XVII-lea și al XVIII-lea dijma apăsa asupra vinului, griului, legumelor și fagurilor de miere, iar cismele, cămășile de pinză mai fină, pălăriile ce valoraū mai mult de un florin erau oprite. Modurile de procedare astăzi sunt schimbate și nu ne mai fac să suridem. Omorurile de la Feldru au emoționat odinioară Europa întreagă și Doamna Julieta Adam, plină de o admirațiune de alt-fel foarte legitimă pentru geniul maghiar, a denunțat aceste sălbăticiū cu indignațiune. Ziarele, intocmai ca in Alsația, sunt lovite in continuū cu amende enorme, iar ziaristiū cei mai distinși sunt aruncați in închisoare și amestecați adese-orī cu pungașiū ordinari. Intocmai ca in Alsația, se refusa autorizațiunea saū se disolvă in mod brutal societăți de studenți, de doamne, de muncitori cu totul inocente. Ca și in Alsația, limba indigenă este combătută cu violență. Bibliotecile sunt confiscate. In buget nu e nimic prevăzut pentru scoalele române, care sunt susținute numai din contribuțiuni particulare. Nici un Român nu poate pătrunde in administrațiunile superioare. In cit privește pe puținii funcționari inferiori de origină română, nici chiar pe numele lor nu mai sunt stăpini. Localități, riuri, ținuturi funcționari, tot ce nu are o terminațiune națională este maghiarisat. Aceasta ar părea neverosimil și cu toate acestea mărturiile sunt sigure și formale. E destul să citez una. *Dl. Lt. Colonel Hennebert*, in cartea sa *asupra Austriei in 1888*, zice: Nu numai numele satelor și orașelor le au desnaționalisat, ci s'au pus să maghiarizeze și numele de familie! Pentru a desnaționaliza citi-va nenorociți amploiați de la căile ferate au avut ideia, pe cit de odioasă pe atit de ciudată, de a le impune nume noi, amenințind cu destituirea pe cei ce nu voiaū să primească porecla tartară ce li se dedea. — Cit privește regimul electoral, el

este așa de abil combinat și censul atit de ridicat, că, in comune ce numeră aproape 2000 locuitori, nu e nici un alegător. Dacă voiū adăoga, că adesea pentru a merge la scrutin alegătorul trebuie să percurgă 20 saū 30 chlm., se va înțelege ușor pentru-ce, in alegerite din 1887, din 417 deputați, un singur Român a fost ales representind 3 milioane de oameni.

In fine cu destulă ingeniositate și mulțămită societăților financiare, sigure de sprijinul guvernului, Ungurii au reușit cu un preț scăzut saū chiar gratis să pună mina pe pământurile și proprietățile românești. Iată un puternic mijloc de colonizare, și dacă Alsația se germanizează din ce in ce mai mult, e pentru că a fost victimă.

Considerind lucrurile numai la suprafață, am putea fi tentați a crede, că Românii din Transilvania, prin rezistențe incăpăținate și revolte continue, ei singuri și-au causat nenorocirile. Despotismul maghiar nici chiar această scuză nu o poate avea. Transilvănenii, in toate timpurile, au fost moderați și respectuoși, intru cit puteau fi fără a și călca in picioare propria lor conștiință de oameni liberi. Une-orī au protestat in mod solemn in numele drepturilor omului, după cum și era datoria lor, însă nici odată nu au eșit din legalitatea cea mai strictă. La 15 Mai 1848, 40,000 de Români intruniți la Blaj și-au formulat revendicațiunile naționale intr'un program de o moderațiune și simplitate admirabilă. Cereau ștergerea dijmei și a clăcei, dreptul de a ocupa funcțiuni administrative superioare, dreptul de asociatie, egalitatea cultelor, și mai presus de toate recunoașterea națiunei române ca națiune constitutivă a imperiului. La 15 Mai 1868, lăsați de împăratul definitiv in mina Ungurilor, cer încă odată respectarea naționalității lor. In fine, acum citi va ani, la 28 Mai 1892, o ultimă încercare s'a făcut. Insa împăratul refusa să primească delegațiunea română și inapoiază cu pecetile intacte, *Memoradul*, ce i-a fost prezentat. Numai după doi ani autorii *Memoradului* au fost dați judecătii. E cunoscut acel faimos proces, care a durat de la 7—24 Mai 1894 și care, prin obrăznicia juraților și cinismul judecătorilor, a apărut in fața întregii Europi

indignate, ca o resbunare odioasă, iar nu ca un act de dreptate. În cursul acestor dăbateri esclamă D-rul Rațiu, unul din acușați: «Existența unui popor nu se discută, ea se afirmă».

Această frasă resumă toate reflecțiunile pe care afacerile românești ar mai putea să ni le sugereze. Alsațieni și Români, victimele dreptului forței, însă încrezători în puterea dreptății, pindesc pe orizont ivirea libertății. Când vor apare oare aceste raze luminoase, Dumnezeu singur știe. Dar dacă Români, în mulțimea lor impenetrabilă,

aū timpul și forța de a resista maghiarisațiunei, să ne gindim noi Francezii, că peste 30 sau 40 ani nu va mai fi chestiune de Alsația, fiind-că nu vor mai fi de cit Nemți în Alsația. Sfortările împăciuitoare ar fi inutile, dacă n'ar inspira sau chiar impune ôroarea resboaelor în viitor și necesitatea de a repara nedreptățile trecutului. Templele păcei nu se vor mai deschide, cit timp vor exista popoare oprimate, pentru a veni să-și exprime suferințele sclaviei.

„ENCICLOPEDIA ROMÂNĂ“

Dr. C. Diaconovich, *Enciclopedia Română*. Fascicolul 2.

Liga Română a publicat asupra întiului fascicol al acestei opere două dări de seamă (1896 N-rii 2 și 3), dintre care a doua se termina cu următorul sfat: «Fascicoli viitori trebuie să caute a ne da satisfacția că micile articole nu vor mai greși cu nimic contra marelui tendințe a lucrării întregi».

Articolele întiului fascicol fuseseră apreciate din mai multe puncte de vedere, căroro o parte din ele nu corespundeau. Exemplele concrete din o dare de seamă yoiău să fie niște consilii pentru continuarea lucrărilor.

Dacă lucrarea se face, este bine ca ea să se facă în cele mai bune condiții posibile și în interesul lucrării nevoe era și nevoe mai este ca acele consilii să fie date, repetate ori înmulțite de cite ori fascicolele următoare le fac iarăș loc și rost.

Din aceste motive vom stărui și asupra materiei din fascicolul 2 ceva mai amănunțit, decit s'ar părea la prima vedere că este necesar și anume, părăsind generalitățile din numerii trecuți ai *Ligei Române*, vom intra într'o cercetare mai migăloasă a articolelor.

Cu cit acestea sunt mai scurte, cu atit mai necesar este ca ele să aibă un cōprins exact și complet și o formulare precisă. Se va vedea însă din exemple că această calitate nu se găsește pretutindenă în *Enciclopedia Română*.

In medias res!

Să privim s. ex. articolele relative la *antichitatea greacă și romană*.

Alesia era celebra cetate a Mandubiilor, nu a Vandubiilor.

Alessio, vechiul Lissos ori lat. Lissus a fost colonizat de tiranul Dionisios, nu Dionisos. (Dionisos era zeul vinului!) Fiind vorba de o colonie greacă, pentru ce nu i-se zice Lissos?

Alevadii nu erau o familie domnitoare în Tesalia, ci în Larissa Tesaliei. Nu-i doară tot una!

Alimentarii este un articol, în care cel puțin numele lui Traian n'ar fi trebuit să lipsească și în care ar trebui introdusă o cronologie precisă, nu cum este în redacția dată de *Enc. Rom.*

Alcman poetul veni, după *Enciclopedia Română*, ca sclav la Atena. Dar dacă va fi venit la Sparta?

Alceu, celebrul liric, ar fi fost foarte laș. Noi știm că dimpotrivă a fost curagios și energic în luptele politice ale patriei sale.

Allobrogi este un alt articol cu nomenclatură inconsequentă. Dacă zici Isara și Rhodanus, de ce zici lacul Genf în loc de lacus Lemannus? Și de ce uiți a fixa și li mitele estice ale teritoriului alobrogic (Alpii Graici)?

Alcibiade ar trebui să fie mintuit și în *Enc. Rom.* de acusa neintemeiată că el ar fi mutilat hermele. Curtius, Ranke (și alții) pot fi ascultați și în această chestie.

La *Amian Marcellin* era bine să se spună anume pentru care parte a istoriei țărilor române este și el un izvor. Titlul lucrării lui de ce-i omis?

Din aceste exemple reese că și partea relativă la antichitatea greacă și romană trebuie să se bucure de aici înainte de o mai mare atențiune din partea redacției *Enc. Rom.*, mai ales că peste munți, unde lipsesc enciclopediile speciale pentru clasicitate, este probabil că în această privire va fi consultată de mai multe soiuri de cetitori.

Tot cu privire la această parte mai avem de observat cîte ceva. *Bibliografia* mi se pare scrisă fără alegere. Ar fi mai bine ca la autorii clasici să fie citate edițiile *prime* și vre-o bună ediție nouă, dacă se crede că cetitorii *Enc. Rom.* se vor orienta după ea în care ediții să citească originalele latine și grecești. Dacă nu se crede aceasta, cum eu nu cred, bibliografia ar putea să și lipsească din aceste articole, rămînînd ca cetitorii să fie trimiși odată pentru tot-d'una la un manual bun de istorie literară și să se citeze tot-d'una numai studiile și traducerea românești.

Acest lucru însă nu se face. La *Anacreon* d. ex. nu găsim citat studiul și traducerea lui Gr. Bonachi. Cunoscuta carte asupra poeziei lirice la Eleni de dr. N. Barbu încă nu-i citată, deși ar fi putut servi chiar de izvor colaboratorilor de la *Enc. Rom.*¹ etc.

Să nu să crează însă, că numai antichitatea are lipsă de o mai mare îngrijire în *Enc. Rom.* Și la istoria medie și nouă ceva mai multă atenție poate fi de folos. Din mai multe, citeva exemple. De ce *Enc.* mai scrie *Iornandes* (p. 115) cînd de aproape trei decenii este lămurit că urmînd manuscrisurilor celor mai bune, trebuie să zicem ca Wattenbach, Ranke etc. — Iordaniș? Titlul scrierii lui încă nu este exact trecut în

1. Încă o observare relativă la bibliografi și subscrierea articolelor. Ni se pare că articolele, în care autorii nu pun nimic propriu, nu trebuie să se subscrie de ei (d. e. art. *Andrașfalva*) și că face o rea impresie a cita grozav la măruntșuri simple, ca d. ex. (p. 160): „*Analitica* a numit Aristoteles (384—322) partea elementară a logicii, care tratează despre noțiunile, județii și rezonanamente. Cf. Maiorescu, *Logica*; Wundt, *Logik*, II. B. Drobisch. V. metod. Pl. (!)

Enc. El este de *origine actibusque Getarum*. Pe Amru, generalul arab, asemenea nu l'aș mai încărca cu vina, foarte probabil neîntemeiată, că el a dat foc bibliotecii din Alexandria (v. Ranke, V, 152). Este bine să nu repetăm în lucrări ca acestea fapte ce încep a fi contestate cu bune temeiuri. Odată *Enc.* scrie *Clodvig*, alte ori *Chlodvig*.

Să ne ocupăm însă de astă-dată și cu *partea originală românească* a materiei din fascicolul acesta, în care de alt-fel a trebuit să între mult material de științe naturale și străin. Această parte, cea mai originală, se compune din cîți-va articoli geografici, alți cîți-va istorici și mai mulți biografici. Pe lingă cite-va personalități însemnate istorice (Alexandru I Basarab de d-l D. Onciul, care a scris și un articol despre Anonymus Belae regis Hungariae notarius, V. Alexandri de d-l D. C. Olănescu, Andrieviciu-Morariu de d-l Dr. I. G. Sbiera, V. Alexandrescu de d-l M. Strajan) găsim și o serie de biografii de-ale «fruntașilor» ardeleni, care și-au cîștigat merite pentru Români de peste munți (Ioan. Aldulean, Ioan. Alexi, A. P. Alexi, G. Anghel¹) și mai aflăm și biografiile pictorilor T. Aman, Alpar, Andreescu și altele.

Mărturisim, că n'am cetit toată materia privitoare la Români. Din cit am cetit ne-am convins însă, că și aici nu sunt de prisos unele observări, care au aceeaș binevoitoare tendință: de-a deștepta mai multă atențiune la redactarea și a acestei materii. D-l I. cav. de Pușcariu, de pildă, subscrie un articol despre *Amlaș*, în care citează pe d-l Hașdău, (Etymologicum) Piö și—I. cav. de Pușcariu, dar nu citează pe D. Onciul, care a scris în *Convorbiri* (XXIV. 1050 sqq) cîte-va pagine foarte lămurite despre *Amlaș* și care l'ar fi ajutat pe colaboratorul *Enc. Rom.* să scrie un articol mai complet și mai clar, explicînd—ce rămase neexplicat—rostul titlaturei de duci de *Amlaș* a voevozilor Munteniei. Asemenea ni se pare greșit a zice, sub *Alfabet*, că pînă la 1780

1. „De la Anghel au rămas mai multe manuscrise de valoare istorică; mai virtos pentru studiarea *evenimentelor din 1848*, cari scrise (!) se află în arhivele din Blaj“.

la noi s'a folosit «exclusiv» alfabetul cirilic și a lăsa cetitoriului impresia neintemeiată că pînă la Klein nu s'a scris nimic cu litere latine și că Samuil Klein a făcut, cum zice *Enc. Rom.*, «prima încercare de-a se introduce la noi alfabetul latin». Klein va fi încercat să facă întiiul «sistem ortografic» cu litere latine, ce-i cu totul altceva decît ce se spune în *Enc. Rom.* Cuvîntul *anafora*, pl. *anafore*, termenul juridic și istoric lipsește din *Enc. Rom.*; e ca și cum la H ne-am pomeni că lipsește vorba *hrisov*, ce—se poate? Sub vorba *Andreii II* (p. 168) așteptam să fie cel puțin pomenite niște cunoscute documente importante pentru istoria română. În sfîrșit încă o observare relativă la articolul d-lui Dr. Sbiera despre răposatul mitropolit al Bucovinei.

D-l Dr. I. G. Sbiera își atribuie meritul de a fi hotărît de pe la 1868 încoace pe Andrieviciu Morariu să ia parte la mișcările Românilor bucovineni, dar nu dovedește acest lucru și uită a spune cine l hotărîse — și pe d-sa ca și pe toți cei care luau parte la acele mișcări. Accentuarea «presumpțiunei», «nedeependenței în socotințele sale», distribuirei «cu mare liberalitate» a unor titluri și posturi create pentru a satisface iubirea de «decor și splendoare» a mitropolitului Andrieviciu-Morariu, ne face să credem că acest articol nu-i scris cu deplină obiectivitate și să punem și mai ușor la îndoială încercarea de-a reduce gradul de spontaneitate în actele răposatului mitropolit. Articolul acesta obligă pe d-l Dr. Sbiera ca ocazional să motiveze amănunțit caracteristica ce-o face dinsul lui Andrieviciu-Morariu.

Un alt punct de vedere ce ne-a fost prezent la citirea acestui fascicol este cel observat și de d-l *Str.* în No. 3 din 1896 al *Ligei Române*: mărimea ce se dă ori nu se dă articolelor din *Enc. Rom.* potrivit ori nepotrivit cu importanța subiectelor, cărora le sunt dedicate. Astfel în fasc. 2 *Alferi* este foarte vitreg privit de *Enc. Rom.*, care-i dedică în total 6 șire pe jumătate-păgînă, fără a-l aprecia în nici un chip și, firește, fără a se pomeni de locul lui în istoria teatrului în țările române.

Andersen de altă parte este tratat mult mai pe larg, deși într'un chip curios. Despre cronicarul *Amiras* se scriu trei șire, iar despre *Aluniș* (în jud. Buzău) se reproduce o legendă măricică, fără să poți găsi noima acestei reproducerii. Citiți-va *Alvensleben*, niște *Amalii*¹ puteau lipsi cu totul din *Enc. Rom.*, care se poate ajuta de modele germane, dar nu are nevoie să se încarce cu tot ce cuprind acele modele. Dimpotrivă *Alvinczi* putea fi tratat ceva mai pe larg adăogindu-se (d. e. după Zieglaue) și felul cum aprecia el chestia Românilor din Transilvania. Este evident că la unele articole s'ar putea economisi ast-fel spațiul, care ar cădea bine pentru explicarea mai pe larg a altor chestiuni mai importante.

Și în privința limbii o îndreptare va fi necesară. Pentru că nu mai are haz și rațiune a mai scrie astăzi: decorat cu ordul coroanei de fer, fu denumit de guvernator, bărbatul fetei acestuia (în loc să-i zică pe scurt ginere); *anectare* și *anecșare* stau alături; *celea* flexionare (despre limbi); surcelul să *concrească*; *cearcă* vre-o apă, pentru *caută*; la servit de *pretext a porni* contra; *din scopul* susținerii neamului; *ascriu*; variațiuni *climatologice*, pentru climatice; *conlucrare*; *rebotezători* (anabapțiști); calibru mai mare ca normal; Papa în *ceară* roșie sigilează brevele etc.

Enciclopedia română, așa cum se face, este accesibilă pentru multe îmbunătățiri necesare.

Critica și-a împlinit datoria, dacă din capul locului a arătat unde doarme bunul Homer și unde trebuie să fie treaz.

Totuși trebuie să mărturisim că în general lucrarea este mult mai bună decît ne așteptam cînd s'a inițiat.

George Bogdan Duiță.

1. Ce rost au tocmai în acest articol citațiunile ca acestea „Cf. Justi, 1872“; „Bornhak, 1892“. Nu se poate presupune doară că cetitorii *Enc. Rom.* să cunoască lucrările lui Justi și Bornhak. Cine le cunoaște, de sigur nu citește în *Enc. Rom.* materialul despre *Amalii*. Să se dea prin urmare și felului de-a face citațiunii atenție mai mare.

LUPTA PENTRU DREPT

DE

DR. RUDOLF IHERING

TRADUCERE DE

AL. D. FLORESCU

(Urmare)

Dreptul care pe de o parte pare a ține oamenii în regiunile joasnice ale egoismului și ale calculului, îi ridică pe de alta la înălțimea ideală, de unde ei uită atit subtilitățile cit și toate calculele ce cunoșteau și însuș gradul de utilitate, care pînă aci le era singura măsură în mișcările vieței, și îi face a combate numai și numai pentru o idee.

Proză în chestiile de ordin pur materială, dreptul devine poezie în sfera personală, în lupta pentru apărarea personalității: *lupta pentru drept este poezia caracterului.*

Și ce oare provoacă aceste strani fenomen? Nici experiența, nici educațiunea ci simplul simț al durerii. Durerea este tipătul de alarmă, este apelul la ajutor al naturii amenințate. Aceasta este tot pe atit de adevărat cu privire la organismul moral, cit este și pentru organismul fizic.

Patologia simțului juridic este pentru jurist și pentru filosof său, mai bine zis, ar trebui să fie — căci n'am putea susține că deja am ajuns aci, — ceea ce patologia organismului uman este pentru medic. În ea se găsește tot secretul dreptului.

Durerea ce resimte omul atunci cînd e jignit în dreptul său, cuprinde mărturisirea spontană instinctivă și smulsă cu violență a ceea ce este în sineș dreptul său, mai întii pentru dînsul ca individ, și apoi pentru societate în general.

Adevărata natură și esență însăș a dreptului se descoperă mai bine în acest singur moment decit în lungi ani de pacinică stăpinire.

Acela care n'a încercat această durere prin sine însuși sau prin altul, nu poate ști ce este dreptul, chiar și cînd ar cuprinde în capul său întregul *corpus juris*.

Nu rațiunea, ci numai sentimentul poate rezolva chestiunea aceasta; de alt-fel limbajul a avut grija de a denumi prima sor-

ginte psihologică a orî cărui drept zicindu'i: simțul juridic.

Conștiința dreptului, convicțiunea juridică sunt abstracțiuni ale științei pe cari poporul nu le înțelege; forța dreptului stă întreagă în simțimint întocmai ca și aceea a amorului; și nici rațiunea nici inteligența nu pot înlocui simțimintul cînd acesta lipsește.

Precum însă amorului, care une-orî nu se cunoaște, îi e de ajuns un singur moment pentru a lua plină conștiință de sineș, de asemenea simțul juridic nu știe de obicei din capul locului ceea ce este și ceea ce cuprinde, și atunci vătămarea însăș adusă dreptului este readucerea la chestiunea care îl obligă a se deștepta și desvălește legitimitatea și forța sa. Am spus mai sus în ce consistă această legitimitate; dreptul este condițiunea existenței morale a persoanei, și apărarea dreptului constituie conservățiunea morală a persoanei.

Violența cu care simțul juridic se ridică în contra jignirei ce i s'a adus, este piatra de încercare a sănătăței sale.

Gradul de durere ce el resimte arată valoarea ce atribue obiectului amenințat. A resimți însă durerea fără de a trage nici un folos din înștiințarea ce ea ne dă — și anume de a înlătura primejdia — a o răbda în liniște, fără de a face nimic pentru a o înlătura, este negațiunea simțului juridic.

Imprejurările ar putea, poate, să scuzeze aceasta în vre'un caz particular; dar o asemenea pasivitate va conduce, cu timpul, în tot-d'auna la consecințe funeste pentru simțul juridic însuș.

Esența acestuia este într'adevăr acțiunea; acolo unde e nevoit a se lipsi de acțiune, se slăbește, se stinge încetul cu încetul, pînă la a perde aproape cu desăvirșire simțul acelei dureri.

Excitabilitatea, adică facultatea de a simți durerea, acuzată prin violațiunea dreptului,

și energia adică curagiul, hotărîrea de a respinge atacul sunt, după mine, cele două criterii ale sănătății simțului juridic. Trebuie să renunț de a dezvolta aci mai pe larg această temă, atît de interesantă cit și de fecundă, a patologiei simțului juridic; totuș voi adăoga însă oareș cari amănunte.

Excitabilitatea simțului juridic nu este aceiaș la toți indivizii; ea crește sau slăbește după cum individul, clasa sau poporul în chestie consideră mai mult sau mai puțin dreptul în sineș, sau fie chiar și vre-o instituție a sa, drept o condițiune neapărată a existenței sale morale.

Aceasta am stabilit-o deja mai sus cu privire la proprietate și la onoare. Dacă ar fi să ne oprim asupra căsătoriei, cite reflexiuni n'am avea de făcut asupra modului cum indivizii, popoarele și legislațiunile privesc adulterul!

Al doilea element al simțului juridic: energia, este o pur și simplă chestiune de caracter.

Atitudinea unui om sau a unui popor în fața unei atingeri adusă dreptului său este cea mai sigură piatră de incercare a caracterului său. Dacă prin caracter înțelegem plina personalitate, aceea care se sprijinește pe sine însăș și care se apără ea singură, nu vom putea găsi ocaziune mai proprie pentru a putea judeca asupra acestei prețioase calități ca atunci, cînd arbitrariul lovește persoana însăș la o l'altă cu dreptul propriu zis.

Formele ce ia în asemenea împrejurări reacțiunea simțimintului de drept și de personalitate, fie că sub influența durerii ea s'ar traduce în acte violente sau și brutale, fie că s'ar manifesta printr'o rezistență măsurată dar îndelungată, nu vor putea în nici un fel servi drept măsură a intensității simțului juridic; și ar fi să comitem cea mai mare eroare dacă am atribui poporului sălbatec sau omului fără educație — pentru cari forma cea d'intiū e cea normală, — un simț juridic mai viu de cit omului civilizat care va fi în tot d'apentru forma cea de a doua.

Formele sunt mai mult sau mai puțin o chestiune de educație și de temperament; hotărîrea nestrămutată și îndelungata statornicie a rezistenței au tot atita valoare

ca și brutalitatea, violența și pasiunea, etc. Ar fi o nenorocire, dacă lucrurile ar sta altminterea. Indivizii și popoarele ar perde din simțul lor juridic pe măsură ce ar cîștiga în ale civilizațiunii. De alt-fel o singură privire asupra istoriei și asupra vieții civile e de ajuns pentru a ne dovedi contrariul. Bogăția și sărăcia, de asemeni, nu sunt decisive în materia aceasta. Ori cit ar fi de diferită măsură economică cu care bogatul și săracul prețuesc lucrurile, aceasta nu m'î are nici o influență cînd e vorba de ofensa adusă dreptului; căci, precum am văzut-o deja mai sus, nu e chestie aci de valoarea materială a unui obiect ci de valoarea ideală a dreptului, de energia simțului juridic în aplicația sa specială la patrimoniū; și aci, nu compozițiunea însăș a patrimoniului dar natura chiar a simțului juridic este aceea care atiră mai greu în cumpănă.

Cea mai bună dovadă ne-o procură poporul englez; bogăția sa n'a adus nici un prejudiciū simțului său juridic și din parte-ne am avut destul de des, aci pe continent, ocaziunea de a ne convinge despre energia cu care se afirmă chiar și în simple chestiuni de proprietate, de felul exemplului devenit tipic al Englezului, care în voiagiū, rezistă unui șarlatanism de otelier său de birjar cu atita bărbăție ca și cum ar fi vorba de a apăra dreptul vechiei Englitere, care, la nevoie, și amină plecarea, stă mai multe zile pe loc și cheltuește de zece ori valoarea ce refuză de a plăti.

Poporul ride de dinsul și nu'l înțelege; — dea Domnul să ajungă a'l înțelege! În cei cîți-va franci pe care îi apără acest om, se află în realitate coprinsă vechia Englitera însăș; acolo în țara sa fie-care îl înțelege și otelierul său birjarul nu încearcă așa ușor a'i purta prejudiciū.

Să presupunem un Austriac de aceeaș condițiune, cu aceeaș avere și pus în aceeaș situațiune; cum va proceda el? Intru cit pot judeca, sub acest raport, după propria mea experiență, nu se vor găsi zece la sută cari să urmeze exemplul Englezului.

Cei-l'alți se vor feri de incovenientul cerței și scandalului, de posibilitatea falșelor interpretațiuni la care s'ar putea expune,

interpretațiunii de cari un Englez nu are a se teme în Anglittera și de cari nu se îngrijește la noi;— ori ar fi să plătească.

Francul însă pe care Englezul refuză și pe care-l plătește Austriacul coprinde mai

mult decit se crede; el coprinde în sineș ceva din Anglittera și din Austria: istoria seculară a dezvoltării lor politice și și a vieții lor politice.

(Va urma).

CONFERINȚELE DE LA ATENEU

VI. Conferința D-lui C. G. Disescu.

Joi 6 Februarie, înaintea unui public cum rar s'a văzut la Ateneu, Dl. C. G. Disescu a susținut o teză ingrată, de oare-ce era contrară modului de a vedea și a judeca al ascultătorilor, dar expusă fiind cu măiestrie putem zice că a determinat un curent puternic, în sensul ideilor expuse de D-sa, judecând mai ales după atențiunea încordată a tuturor și după salvele de aplause ce au încheiat sfârșitul acestei conferințe.

«*Psihologia Călugărului*» iată conferința ce ne a ațîțat curiozitatea mai mult ca ori care alta, —cînd am cetit seria conferințelor anunțate.

Și era legitimă această curiozitate, atît din cauza multelor teme pe care le ar fi putut lua conferențiarul, cît și mai ales din cauza ultimelor evenimente din biserica noastră, unde a jucat și D-sa un rol.

Să căutăm însă a schița în scurt cele dezvoltate în «*Psihologia Călugărului*»

Ultimele evenimente politico-sociale de la noi, spune d-l Disescu, a scos la suprafață un tip interesant, un tip antropologic pe care e bine să-l studiam istoricește și sufletește. Acest tip e rezultatul unei așme mișcări sufletești și datează de foarte mult timp.

Viața monahală, sintetizată astăzi prin *calugar*, altă dată *ascet*, e o stare sufletească numită *ascetism* care hotărăște pe om a se isola cît mai mult de lumea externă, pentru a putea să trăească într'un cerc divin.

Ascetismul e o instituție ce a existat înainte de creștinism; ea s'a născut imediat ce omul a avut tendințe de contemplațiune. Ascetismul a fost în floare în Orient, fiind-că aci mai mult ca ori-unde omul era contemplativ.

Tipul călugărului nu e un tip de acțiune, ci de contemplațiune și adorațiune. Eată de ce nu'l găsim la *Greci* și la *Romani*, și de ce 'l găsim bine reprezentat la *Perși*, *Egipteni* și mai ales la *Indieni*.

Aceștia rezolvau problema fericirii tot prin ascetism. Ei ziceau: a trăi e a lupta, a lupta e a te pune în contradicție cu altul decit a păcătui, și decit a te depărta de fericire. Voești a te apropia de fericire, trăește puțin, realizează *vita minima*; voești a fi fericit, izolează-te și consideră ziua morței ca ziua supremă a fericirii.

Iată o doctrină logică, incompatibilă cu principiile de azi, căreia se conformau mulți dintre Indieni: așa numiții *Ioghi* de la etatea de 8 ani se obișnuiau a respira puțin și nu făceau alt-ceva, decit că pronunțau neconținut cuvîntul *aum* ce exprima trinitatea bramanică (a nu se confunda cu trinitatea metafisică a creștinilor).

Casuri asemănătoare cu ale Ioghilor se găsesc destule și în timpul erei creștine ast-fel: *Macarie* s'a uscat, fiind-că nu mîncea de cît rare-ori. *Pahomic* dormea d'abia la 2 sau 3 zile odată și atunci în picioare; făcea acest lucru spre a nu veni în contact cu păcatul. *Teodor* trăia în munți plini de zapadă. *Frusina* la etatea de 11 ani fugi și trăi într'o scorboră ca într'un mormînt. *Plantonie* care nu mîncea și *Visarion* care a stat 40 zile în mărăcină numai și numai spre a cădea în delir cînd li se arăta D-zeu.

Caracterul determinant însă al călugărilor apare în secolul III-lea după Crist, provocat de 2 cauze istorice, sociale lăturălnice: *invazia barbarilor* și *corupția Romanilor*. În urma acestor cauze ascetismul nu era motivat numai de o dorință sufletească, ci și de un interes omenesc.

Mai tîrziu, cînd călugării au început a se aduna mai mulți la un loc, s'a dat nas-

tere adevăratei vieți monahale. *Pahomie* cel d'ntiū a reunit 3000 de călugări la *Taben. Vasile cel Mare*, un alt călugăr, a fixat regulile vieții monahale, care au rămas până azi în mănăstirile din Orient. Acestea erau 1). *necesitatea tăcerii*. Tăcerea înlesnește încrucișarea vocilor în conștiință; prin ea se evită păcatul de a cleveti. — 2). *rugăciunea*, nu însă făcută pentru cel care se roagă, căci atunci e egoism, ci pentru altul 3). *răbdarea*; prin răbdare eviți lupta, și te scapi astfel de ori-ce fapte rele, 4). *omorirea patimilor* și 5) *lucrul manual*.

Viața monahală studiată dovedește, că nicăeri democrația și liberalitatea n'a găsit un cîmp mai priincios ca în mănăstiri. *Montalembert*, în cartea sa «*Istoria Călugărilor*», ne spune: «In mănăstiri găsim nașterea democrației și liberalismului». Într'adevăr, în mănăstiri găsim principiile ca electivitatea, egalitatea, divisiunea muncii și altele. Acest lucru a făcut pe *Saint-Simon* să propună ca baze ale reorganizării societății, bazele organizației mănăstirești.

Să vedem acum cauzele care au determinat viața monahală.

Pentru aceasta să căutăm a răspunde mai întiū uneia din cele mai grele probleme filosofice: ce e sentimentul religios?

Să luăm numai cîte-va răspunsuri tipice, 1) răspunsul bisericii noastre: Religiuinea este o instituțiune misterioasă a adevărului supra natural; ea se resumă în formula «*crede și nu cerceta*».

Acest răspuns e obscur ca tot ce e metafisic. Al 2-lea răspuns: Religia e o eroare, un prejudiciu. Al 3-lea). Religia e provocată de sentimentul friciei. Nici unul din aceste răspunsuri, precum nici explicarea rostului religiei prin sentimentul recunoștinței sau prin cultul strămoșilor nu ne satisface.

Cea mai bună explicație e următoarea, dată de *Max Müller* și complectată de *Renan*: *Sentimentul religios* e senzațiunea ce o dă noțiunea infinitului și a invizibilului. Doctrina aceasta reamintește doctrina indiană, căci după ea *moartea* e întoarcerea la evoluțiunea la care trebuie să participăm, e mijlocul prin care ne confundăm cu infinitul.

Sentimentul religios găsește loc priincios în naturile mistice.

Misticismul e o stare sufletească ce caută a stabili legături necunoscute și invisibile în evenimente diferite. Așa, ce legătură este între petalele unei margherite și sentimentul iubirii? Legătura aceasta însă o stabilește starea mistică a d-relor de prin pensioane.

E nedrept a ordau, cînd consideră pe misticii ca degenerați; de ar fi așa, atunci ar trebui să considerăm ca nenorociri toate producțiunile mari și artistice. Misticul *Dante* un degenerat? și producțiunile lui noi să nu le mai admirăm?

Cînd spiritul se încordează mai mult în misticism și surexcitația funcțiilor cerebrale e pornită numai într'o singură direcțiune se dă naștere unei stări extasice. *Extasul* e izvorul halucinațiilor, al profetiilor și al miracolelor, ce se explică astăzi ca fenomene nervoase.

De ce astăzi, se întreabă conferențiarul, găsim un alt tip de călugăr și de ce sunt foarte puțini care trăesc izolați? Din următoarele cauze: 1) *criza religioasă*, un fenomen provenit din nenorocita disidență dintre religie și știință. 2) *asociațiunea ideilor*. 3) *lipsa de toleranță*.

Atară de aceste cauze de ordin moral, au mai contribuit la slăbirea vechiului tip al călugărului și următoarele cauze de ordin sociologic:

1) *Contrastul* între misiunea călugărului și slăbiciunea ființei lui în societate. Necesitatea socială de azi îl silește a apuca o cale de decădere: ipocrisia.

2) Din cauza traiului și a activității sale și atrofiază sentimentul.

Și acum pentru-că tipul călugărului a dispărut, trebuie a se suprima mănăstirile? Nu. Ele sunt o necesitate filosofică și economică, și trebuie menținute pentru-că sufletul omenesc are adese-ori trebuință de cultivarea sentimentului religios; lucru ce nu se poate face nicăeri mai bine ca într'o mănăstire.

VII. Conferința d-lui N. Bălănescu

Duminica trecută d-nul *N. Bălănescu* și-a desvoltat conferința anunțată: «*Scoala în democrație*».

D-sa începe arătînd, printr'o comparațiune foarte frumoasă, starea fizică și mo-

rală a lucrătorului ce începe, și a celui ce a sfințit. În expoziția artistică de la 1893 din *Bruxela*, erau două opere de sculptură ce atrăgeau mai ales privirile vizitatorilor, opera lui *Louers* ce reprezenta un lucrător bătrîn și slăbit ce 'și ținea privilegiile în jos; și opera lui *Vannisbrod* ce reprezenta un tînăr ce întindea cu energie brațele lui vînjoase. Între idealul reprezentat de una din acestea și între realitatea reprezentată de cea-laltă se mișca omul ca și societățile.

Scoala în democrație, al cărei fond etic este *dreptul și datoria*, are legături mari cu filosofia și cu socioiogia.

Primul progres în democrație s'a făcut atunci cînd forța a încetat de a mai fi în mîna unui singur om. În istoria omenirii două fenomene s'a'u alăturat și a'u dat putere școlii în democrație.

a) *Apariția lui Crist* și 2) *marea revoluție franceză* care a schimbat judecata morală-socială de pînă atunci.

Conferențiarul arată apoi că școala în democrație se face prin liberă discuțiune, și că ea se bazează pe știință.

Ideile democratice nu pătrund în masele populare, spune d-sa, din următoarele cauze:

1) *Starea economică* 2) *starea intelectual-culturală* și 3) *starea politică*. Din

causa acestora există criza socială a maselor, un dezechilibru moral; o lipsă de ideal și de moralitate.

Trecînd la țara noastră, conferențiarul găsește că starea materială și morală a țaranilor e foarte proastă. E de îngrijit mai ales de starea materială.

«Deslegați întîiu problema pîinei și a existenței materiale a țaranului — spune d-sa—și apoi dați-i cultură».

Școlile rurale menite a da cultură copiilor de țaran sunt ast-fel de rău organizate în privința programei, în cît nici una nu dă fructele pentru care a fost creată. Se predă în aceste școli ori-ce, afară de ceea-ce e necesar unui copil de țaran.

Conferențiarul e de părere, ca Statul să înființeze niște școli în care să fie primiți cîte un absolvent cel puțin din fie-care comună. Acești tîine, rîodată ce vor fi căpătat o cultură reală și serioasă, vor lucra pentru îndreptarea răului de la sate, și vor lucra cu folos, căci ei 'l vor cunoaște-măi bine ca toți.

Citează apoi elementele care aduc un sprijin întăririi școlii în democrație, între altele: *Conferențele, Presa, Biserica, etc.*

D-sa termină spunînd, că în democrație facem operă pentru omenire, nu pentru noi.

Valmi.

CRONICA GENERALA

«ASOCIAȚIUNEA TRANSILVANA»

În Transilvania există de la 1861 o societate culturală care poartă numele «*Asociațiunea Transilvană pentru literatura și cultura poporului român*».

Astă vară ea și-a ținut adunarea generală în orașul *Lugoj*, în Banat, și a fost serbătorită într'un mod extra-ordinar de distins de către Bănățeni.

În timpul din urmă s'a ivit necesitatea de a schimba cîte-va dispozițiuni din Statutele societății, ceea-ce însă în Ungaria nu se poate face fără consentimentul guvernului.

Comitetul societății s'a și adresat guvernului în această chestiune, dar acesta cere ca nsuș numele societății să fie schimbat, pen-

tru-că adjectivul «*transilvan*» dă naștere bănuelii că această asociație *ar urmări scopuri politice și încă-ilegale*! Așa raționează ministrul ungiuresc și ordonă (!), ca această societate să se numească de aci înainte «*Asociațiunea literară-culturală a cetățenilor de naționalitate română din Ungaria*», sau «*Asociațiunea literară culturală a Românilor din Ungaria*».

Țară liberă, și pace bună!

PRIGONIREA LIMBEI GERMANE IN BUDAPESTA

Capitala Ungariei este locuită și susținută de o populațiune care aproape pe jumătate este germană.

Cu toate silințele Maghiarilor de a desființa naționalitatea scestor Germani, și cu toate că aceștia însuși nu au opus vre-o rezistență apretabilă acestor tentative, maghiarizarea Germanilor din Budapesta este și astăzi un *pium desiderium* șovinisticum.

Dar Maghiarii sunt hotărâți a face, ca limba germană să înceteze a mai resuna în capitala lor.

Germanii din Budapesta avuseră un teatru german acolo. Teatrul a ars mai anii trecuți, și cînd Germanii voră să clădească altul în loc, guvernul maghiar le refuză «concesiunea»!

Cu toate acestea tot mai venea, din cînd în cînd, câte o trupă teatrală germană să dea reprezentațiuni în alte stabilimente din Budapesta.

Suferit-au Ungurii cît au suferit, cu adîncă revoltă, această invasiune a »Germanismului«, dar acum nu se mai pot stăpîni, și de aceea poliția capitalei ungurești a hotărît, a nu mai da trupelor germane «concesiune» de a debuta în Budapesta.

Ce deosebire să mai fie între mult trîmbițele «libertate maghiară» și între absolutismul rusesc?...

DE LA ROMÂNII DIN BUCOVINA

În curînd Românii din Bucovina vor avea să delege deputați în Camera Austriei Candidații Românilor, domnii *Dr. George Popovici, Baronul de Hurmuzachi și Lupul* au ținut în mai multe puncte ale colegiilor lor electorale adunări, formulîndu-și punctul lor de vedere național.

După o pauză de o zi — scrie «*Gazeta Bucovinei*» — D-l dr. George Popovici și-a continuat turneul său electoral în mijlocul alegătorilor. Joi în 6/15 Fear, s'a ținut a patra adunare populară electorală în Suceava, iar a doua zi a cincia adunare în Rădăuț. Atît în Suceava, cît și în Rădăuț adunările au avut un succes splendid. Primirea candidatului plină de entusiasm, lume imensă și însuflețire indescrîptibilă. Telegramme numerece de aderență și felicitări au sosit din toate părțile, și din locurile cele mai depărtate. Atitudinea candidatului plină de demnitate, iar încrederea poporului într'însul nețărmurită.

DURERI UNGUREȘTI

Un deputat unguresc, d. *Werner*, (și acesta va fi venit deodată cu *Arpád!*) a rostit mai deunăzi un discurs în Camera maghiară, arătînd cum se înmulțesc Românii din Transilvania în comparație cu Maghiarii.

„Datele ultimei numerători a populațiunii ne arată, zice d. *Werner*, că locuitorii din ținuturile maghiare s'au înmulțit într'o proporție mult mai mare, decît locuitorii din ținuturile naționalităților, ceea ce însemnează, că Maghiarismul e în creștere. Cu toate acestea, în multe părți *Maghiarii perd teren și nu pot să reziste naționalităților străine*, ca d. p. în *Transilvania*, unde se găsesc față în față Maghiari, Sași și Români.

Sașii, popor silitor și vrednic de o soartă mai bună, nu pot rezista Românilor. Inconjurați pretutindene de Români și Maghiari, Sașii dau numericește mereu îndărăt.

Dacă facem o comparație între datele statistice din ținuturile locuite de Sași și de Români, găsim că Românii s'a înmulțit cu 9%, mai mult decî decît restul populațiunii.

Oratorul arată apoi, cît de mult se înmulțesc Românii di comitatele secuești și apoi continuă: «Națiunea maghiară trebuie întărită în unele comitate și trebuie apărută în potriva naționalităților. Nu e vorba de agresiune, ci de apărare (!). Constituția noastră asigură (!) tuturor naționalităților puțința liberei desvoltări, dar trebuie să ne crape obrazul de rușine, cînd vedem că în țara noastră, pe care strămoșii noștri (!) au cucerit-o, *naționalitatea maghiară este lăsată pradă (!) celorlalte naționalități!*

Trebuie să facem să înceteze această situație».

Și aci, neaoșul Maghiar *Werner* înșiră mai multe mijloace de maghiarizare: colonizări, bănci, școli etc.

Un lucru trebuie să-l știe oratorul: nu sunt pe lumea asta mijloace destul de eficace, spre a realiza o patentă *utopie*, cum e maghiarizarea.

SOCIALISMUL AGRAR ÎN UNGARIA

Mai deună-zi s'a ținut la Budapesta un congres al țaranilor unguri. Lipsa de pămînt

și mizeria străbat din ce în ce mai adinc în populațiunea țărăneasă a Ungariei. Spre a găsi mijloace de îndreptare, țărani maghiari s'au organizat și luptă pe toate căile posibile.

Congresul lor de la Budapesta era și el un mijloc de luptă.

Acum în urmă ei au ținut un alt congres la *Czegled*, oraș ce se află la o distanță de cite-va ore de Budapesta.

Ca la Budapesta așa și la *Czegled* muncitorii agricoli maghiari se pling că n'au pământ, că plata muncii e nemulțumitoare și că, cu toate acestea, ei periodiceste nu găesc la cine să muncească.

Ziarele maghiare sunt furioase din pricina cuvântărilor ce s'au ținut în aceste congrese. Mai mulți oratori țărănești au atacat cu vehemență *guvern*, *Stat* și *toate autoritățile* maghiare, ceea-ce trebuie să pună în fierbere patrioticescul sînge al Maghiarilor stăpînitori.

Aceștia reproșează țărănilor, că atacînd *Statul* dau mină de ajutor naționalităților.

Adevărul e, că mișcarea țărănimii maghiare este și ea un simptom mai mult al putreziciunii raporturilor politice din Ungaria și ea ne arată, că mult trîmbițata mărime maghiară este așezată pe picioare de lut.

ANARHISMUL ÎN UNGARIA

În fine își are și Ungaria pe anarhiștii săi. Șeful lor se numește *Dr. Josef Schmitt*

și este German maghiarizat. *Dr. Schmitt* avea în Ungaria reputațiune de om savant. Era funcționar în ministerul unguuresc de justiție și-publica din cînd în cînd articole remarcabile despre chestii sociale.

Deodată el și dete dimisia, și în unire cu mai mulți amici începu să editeze un *ziar anarhist* sub titlul «*Allam nélkül*» «*Fără Stat*» Acest *ziar* face propagandă pentru teoriile anarhiste.

Intr'un articol, în care autorul își motivează teoria cu multă patimă, el zice între altele:

«Și nu e oare curios, dacă aceia (adversarii anarhiștilor) cari țin la principiul violenței și al uciderii masselor și sunt reprezentanții tilhăriei legalicește consacrate, dacă aceia care au guvernat lumea pînă astăzi cu ajutorul crimelor și preamăresc crimele Statului, ale bisericii, ale moralei nu e cum o zic, dacă toți acești făcători de rele din princip combat anarhia.»

În altă parte *Schmitt* numește Statul o *bandă de tilhari privilegiate în condițiunt de legalitate*.

Parchetul din Budapesta a confiscat edițiunea din urmă a acestui organ, și a dat pe redactor, în judecată.

Cît de bolnavă trebuie să fie și societatea maghiară, dacă dîn sînul ei se pot ivi oameni cu asemenea teorii de balamuc.

NOTIȚE DIVERSE

EVOLUȚIA OMENIREI ÎNTR'UN TEATRU PEDAGOGIC

Revista englezească «*The Forum*» publică o dare de seamă despre o prea originală încercare pedagogică ce să face acum într'o școală din *Deetroit*, în America. Iată despre ce e vorba:

Pornind din considerația că întreaga evoluție a omenirei se repetă în viața individului, direcția acelei școale vrea să facă pe elevii săi a petrece ei înșiși deosebitele faze ale acestei evoluțiuni, ca ast-fel ei să poată pătrunde fondul intim al deosebitelor epoce de cultură omenească. Școala este împărțită în mai multe clase. Cea dintîiu este «*Epoca Hiavata*» și reprezintă viața oamenilor primitivi, în stare de vînători și de nomazi. Sala este prevăzută ca figurî de animale și de scene de ale țărilor primitive. În fie-care

zi profesorul povestește elevilor episoade din viața hordelor și triburilor primitive, iar copii, înarmați cu arcuți și cu săgeți, reprezintă ei însuși aceste episoade.

Sala a două înfățișează viața păstorească și este ast-fel o epocă de tranziție spre cultura Elinilor. Sala a treia reprezintă cultura antică elină. În sală sunt figurî mitologice și ornamentețiuni în stil grecesc.

Aci copii zidesc temple și palaturi antice din lut și reproduc mimicește felurite legende și momente istorice din viața Elinilor.

Așa se înșiră sală lingă sală care reprezintă *istoria Romanilor, epoca renașterii, a resboaielor religioase etc.* În clasa a-VIII obiectul studiului este *Stătul și organizațiunea sa*.

Miss G. Back, autoara acestui articol, spune, că această școală practică dă admirabile rezultate.

CAUZELE CIUMEI

Doctorul *Petri*, directorul laboratorului bacteriologic al departamentului sanitar al imperiului german, publică în «*Deutsche medizinische Wochenschrift*» un articol în care se ocupă cu chestiunea ciumei.

Dr. *Petri* susține, că două sunt focarele de ciumă de unde se propagă din când în când această boală. Unul din aceste focare este provincia *Iunan* în China, celalalt se întinde în *Mesopotamia*, *Persia* și *Arabia*. Din aceste țări, a fost adeseori infectat Egiptul.

Epidemia de ciumă durează în China dela 1893 încoace, și are un caracter foarte violent, ceea ce pare a indica un început al propagării mai departe a acestei boale.

Nu e imposibil, ca ciuma să invadeze și în țări europene.

Cauza ciumei este un bacil (microb) care intră în organismul omenesc pe calea celei mai neînșinate sferieturi superficiale a pielii. Doctorul *Kitasato* (un celebru bacteriolog japonez care și-a făcut studiile în Europa) a găsit, că anumite animale, d. p. guzganii, se bolnăvesc și din simpla inhalatie de praf din casele bolnavilor de ciumă. Este de remarcă, că guzganii și șoarecii contribuiesc la respindirea ciumei, pentru că ei, îmbolnăvindu-se ușor de ea, duc virusul dintr-o casă în alta.

Dr. *Yersin* a inventat un ser încontra ciumei iepurilor de casă și a cailor, dar pentru ciuma al-

tor animale și a omului acest ser e fără efect.

Dr. *Roux* încă a inventat un ser care pare a fi mai eficace. Vor trebui însă să se facă experimente bine controlate, înainte de a se putea judeca valoarea terapeutică a acestui anti-toxin.

Toate cercetările bacteriologice dovedesc, că bacilul ciumei prezintă o foarte slabă rezistență substanțelor de desinfectare, așa că o ușoară soluție de acid fenic ajunge spre a-l nimici, prin urmare localitățile curate și în cari serviciul de desinfectare a tuturor boalelor infecțioase se face cu promptitudine și în conștiință, sunt în ori ce cas mai puțin amenințate, de cit localitățile igienicește neîngrijite.

TELESCRIPTORUL LUI HOFFMAN

După telegraf, telefon și telescop avem acum și un telecriptor.

Un domn Hoffman a avut ideea de a combina mașina de scris cu telefonul, astfel ca să poți scrie la distanță, fără nici un fel de învățătură specială, cum o reclamă d. p. telegrafia. Telescriptorul se compune dintr'un pian de litere, semne și cifre. Literile sunt cele ale alfabetului ordinar. Pianul acesta are în lăuntru sêu mecanismul pe care este bazată invențiunea. Dacă apeși, la locul de transmisiune, o clapă a pianului, la locul receptor se produce inscripțiunea literei respective pe o pagină de hirtie. Totul nu este decit o perfecționare a telegrafiei.

I N F O R M A T I U N I

Aflăm că d. *Angelo de Gubernatis*, celebrul scriitor italian și amic al Românilor, va veni în curând în România spre a cunoaște mai deaproape stările noastre politice și culturale.

Actualmente d. *de Gubernatis* se află la Belgrad.

Revista franceză. «*Revue des Revues*» din Paris publică în No. 4 două legende scrise de M. S. Regina noastră (*Carmen Sylva*) și traduse din românește în franțuzește de d. *Iane Finelle*.

Una din aceste legende poartă titlul «*Mama lui Ștefan cel Mare*», iar cealaltă «*Caraimanul*»

În numărul viitor al revistei noastre vom începe a publica lecțiunile de filosofie pe care le face amicul nostru, d. C. R. Motru, la universitate.

Lecțiunile acestea se referă mai ales la filosofia lui *Platon* și a lui *Aristotel*.

Revista «*Transilvania*», organ al „Asociațiunii transilvane pentru cultura poporului român“, pune în numărul său din urmă chestiunea de a se ridica în Sibiu o clădire o „Casă Națională“ în care să fie instalată biblioteca Asociațiunii, să se facă un Muzeu Național și eventual

și un loc pentru reprezentațiunii teatrale în limba română.

În privința cheltuelilor ce ar necesita această clădire *Transilvania* zice:

«Băncile noastre, cari manipulează averea noastră națională și din această avere realizează an de an un profit de un milion de coroane, dacă ar jertfi în discurs de 10 ani numai 2% din profitul lor, adică o sumă care întru nimic nu poate altera dividenda și rezervele lor, ar pute să amortiseze prin aceste contribuiri un capital de 100,000 fiorini, o sumă suficientă pentru acooperirea în mare parte a speselor zidirii.»

Tinerimea universitară română din Viena, concentrată în societatea academică «*România jună*» a aranjat săptămîna trecută o serată musicală care a reușit perfect.

Coreșpondentul «*Tribunei*», dînd seamă despre această serată românească în capitala Austriei, zice între altele: La orele 9¹/₂ capela militară, ce era așezată pe o estradă decorată cu mult gust cu covoare veritabile, a întonat primul dans: *Polonaise* urmată de o horă.

Cu drag se înrolează fie-care la îndemînitoarea noastră horă, care se întinde tot mai mult,

tot mai cu foc pină ce «hora mare» coprinde toată sala și toate inimele, bogate în veselie.

Te fermeca dulce, când pe fețele Românilor vedeai luminos întipărită bucuria și fala națională; iar pe fețele străinilor de neam, dar amici pentru noi în sentimente, vedeai iubirea și respectul, ce le-au impus ținuta alésă a Românilor.

Svicnea inima de entusiasm, când în sălțile fețele dansuri vedeai avîntîndu-se cu foc, tinerimea atîtor națiuni și știaî că aceștia toți te respectă ca Român și se bucură de bucuria noastră națională.

Dintre oaspeții am observat pe următorii: Generalul de divisiune *T. de Seracin*, generalul de divisiune *Cantili*, colonelul *Lupu*, consulul *Wassillievits*, colonelul *Holban*, gener. *Schwarzl*, secretarul *Schuwellebeck*, *Dr. Doctor*, *Dr. Popa*, *Dr. Lupu*, *Dr. Mollovan*, *Dr. Giotu*, *Dr. Fabritius*, apoi o mulțime de ofițeri, de doctori tineri și de oaspeți a căror nume imposibil mi-a fost a mi-î însemna

În număr deosebit de frumos au fost reprezentate societățile studențești: «*Zvonimir*», Croați; «*Zora*», Sîrbi; «*Circolo accademico italiano*», Italiani; «*Hellas*», Greci; «*Balkan*», Bulgari; «*Akademikey Spolek*» Cehi. Dintre Croați, care au venit vre-o 30—40 la număr, erau unii în port național, în costum frumos și nobil pe care l-au copiat Uguri în «*diszmagyar*»-ul lor.

Citim în *Gazeta Transilvaniei*: A eșit de sub tipar: «*Respuns la Cartea Neagră*», scrisă de *Br. Kemény István jun.* și publicată de *Hentaller Jozsef*, de *Axente Sever*. Brașov, 1897. Tipografia Mureșianu.» Însemnătatea acestei scrieri a veteranului luptător de la 1848 n'avem nevoie să o accentuăm îndeosebi. Parte însemnată din respunsul la „*Cartea Neagră*” s'a publicat și în foiletonul ziarului nostru, ea conține și un Aduș privitor la *incendiarea și devastarea Aiudului*, de 183 pagini încă nepublicat. Intreaga carte conține 364 pagini și se află de vânzare, cu 65 cr. sau 1 leu 50 bani precum și la d-l autor *Axente Sever*, Brașov (Strada Postavului Nr. 10). Nu ne îndoim, că publicul nostru român va ști să aprecieze scrierea aceasta, atît de însemnată pentru istoria revoluțiunii din 1848, și că o va îmbrățișa cu căldură.

La 12 Febr. a murit cunoscutul țaran român *Nicolae Herlea*, din Vinerea, în Transilvania, în vîrstă de 78 de ani. Moș Herlea devenise cunoscut cu ocazia deputațiunii Românilor la Viena. Această deputațiune ținuse în Viena cîte-va întruniri, la care luaseră parte și mai mulți Germani de acolo, precum și cîte-va deputați cehi, croați ș. a.

Moș Herlea, țaran cu carte, se ridică și el în vre'o două întruniri să spună păsurile Românilor. El vorbea cu atîta bun simț, cu atîta cu-

noștiință de cauză, încît Români și străini nu-l puteau admira îndestul.

Dar deodată moș Herlea o ia pe latinește, citînd cîte-va sentințe de ale clasicilor antici. Efectul pe care-l produse el, e de nedescris. Mulți străini păreau a se îndoii, că Herlea ar fi intradevăr țaran. Dar bătrînul nu se lasă, ci se duce drept la un deputat german-antisemit și arătîndu-i minile sale mîncate de polomidă, îi zice pe nemeste: *Solche Hände sind Bauernhände!* (minile astea sunt mini țărănești!)

Adevărul e, că moș Herlea învățase în copilăria lui latinește în gimnasiu, unde a stat cîte-va ani și unde toate cursurile se făceau în limba latină. Îi remăsese deci din vremea aceea cîte-va citate latinești, și mai ales dorul de carte care-l făcea să citească regulat ziare românești și cărți istorice.

Era un venerabil și simpatic țaran, bătrînul Herlea. Fie-i memoria binecuvîntată!

D. Dr. G. Weigand, profesor de limbele române la Universitatea din Lipsca fiind de curînd numit profesor definitiv, a fost felicitat și de elevii săi români, prin graiul d-lui *Sextil Pușcariu*. Cu ocazia aceasta, Români i-au prezentat un buchet de care atirnau *tricolorul român* și cel german. *D. Weigand* mulțumi emoționat, și zise că se bucură văzînd culorile celor două națiuni pentru care îi bate inima: națiunea germană, care l'a născut, și națiunea română pe care o iubește atît de mult.

Revista franceză «*Revue du monde moderne*» a publicat mai deunăzi sub titlul «*Bucarest*» o prea interesantă și pentru capitala noastră o foarte măgulitoare descripție a Bucureștilor de astăzi.

O mulțime de ilustrațiuni artistice executate daî cetitorului o plăcută idee despre gradul de dezvoltare la care a ajuns capitala României.

Acest articol este scris de d. *Loverdo* și a apărut și în broșură.

Societatea literară «*Petru Maior*» a tinerimii universitare române din *Budapesta* a ținut la 20 Febr. prima sa ședință literară în acest an. Studentul *A. Banciu* a făcut o conferință despre tragedie, iar d. *N. Sulică* i-a făcut aprecierea critică. În pauze corul academic al studenților români a cîntat cîte-va vesele melodii românești.

Ziarele streine anunță, că tinerimea universităților rusești ar fi invitat pe studenții de gînte slavă de la universitățile europene să participe la un congres general al întregii studențimii slave.

În orașul *Lugoș*, din Banat, s'a mai înființat o bancă românească ce poartă firma «*Economia*».

În acel oraș mai este un asemenea institut românesc de credit și economii: «*Lugojana*».